

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ
В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Аніщук А. М.

У статті автор обґрунтовує актуальність проблеми здійснення індивідуального підходу до дітей дошкільного віку в освітньому процесі, розкриває сутність поняття "індивідуальний підхід". Аналізує систему підготовки студентів до засвоєння професійних умінь та навичок в рамках вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: індивідуальний підхід, індивідуалізація, особистісно орієнтована модель, педагогічний процес, індивідуальні особливості.

В статье автор обосновывает актуальность проблемы реализации индивидуального подхода к детям дошкольного возраста в образовательном процессе, раскрывает сущность понятия "индивидуальный подход". Анализирует систему подготовки студентов к усвоению профессиональных умений и навыков в рамках изучения специальных дисциплин.

Ключевые слова: индивидуальный подход, индивидуализация, личностно ориентированная модель, педагогический процесс, индивидуальные особенности.

The author substantiates the importance of the individual approach to pre-school age children in the educational process, elucidates the essence of the notion "individual approach", and analyzes the system of preparing students for mastering professional knowledge and skills while studying special disciplines.

Key words: individual approach, individualization, personality oriented model, pedagogical process, individual peculiarities.

На сучасному етапі особливого значення набуває проблема індивідуалізації виховання та навчання як одна з передумов створення особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти. Особистісно орієнтована освітня модель є своєрідною навчально-виховною технологією оптимізації процесів різних видів діяльності дошкільників. Вона спрямована на збалансування внутрішнього і зовнішнього, природного і соціального, інтелектуального і морального, фізичного і художнього, колективного та індивідуального, теоретичного і практичного. Ця освітня парадигма проголошує пріоритет особистісного зростання над навченістю, розширено трактує поняття життєвого контексту: на зміну навчанню і вихованню "групового (класного) масштабу" приходять життєдіяльність дитини у цілому. Впровадження в життя особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти потребує від педагога професійної зрілості, майстерності, високої культури праці, психологічної грамотності.

Засобами реалізації особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти є індивідуальний та диференційований підходи. Педагог має навчитися бачити в кожній дитині риси, притаманні саме їй, а не абстрактному представникові певної статево-вікової групи.

Особистісно зорієнтована модель дошкільної освіти передбачає: систематичне та інтегроване вивчення педагогами особливостей індивідного та особистісного розвитку дітей і соціальної ситуації, у якій все це відбувається; а також відображення їх у психологічних портретах кожної дитини; створення специфічної, індивідуально зорієнтованої системи виховання та навчання, програм індивідуального розвитку для кожної дитини; прогнозування стратегій майбутнього розвитку кожної дитини; активну участь батьків в освітньому процесі; переорієнтацію стилю взаємодії вихователя з дітьми від суб'єкт-об'єктних взаємин до суб'єкт-суб'єктних; добір навчально-ігрового обладнання відповідно до індивідуальних потреб і можливостей дітей та педагогічно доцільне їх розміщення; забезпечення психологічного професіоналізму педагогічного персоналу.

Гуманістична орієнтація педагогічного процесу, спрямованого на розвиток індивідуальності, не обмежується простим урахуванням індивідуальних особливостей вихованців. Вона, насамперед, полягає в забезпеченні послідовного ставлення до дитини як свідомої та відповідальної особистості, яка має право на власний вибір, самостійну постановку мети, використання незвичних засобів її досягнення, ухвалення неординарних рішень, прояви нестандартності у здійснюваних діях, учинках, поведінці, вироблення індивідуального стилю діяльності та життя.

Метою даної статті є розкриття сутності поняття "індивідуальний підхід", аналіз системи професійної підготовки майбутніх вихователів до здійснення індивідуального підходу в процесі виховання та навчання дітей дошкільного віку.

Питання індивідуального підходу до дитини розробляли такі науковці, як О. Запорожець, Г. Костюк, В. Котирло, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко та інші. Вони заклали основи індивідуального підходу, визначили його сутнісні характеристики та значущість. У працях Г. Костюка індивідуальний підхід розглядається як важлива складова методики навчально-виховної роботи педагога. Автор наголошує на тому, що не можна ігнорувати індивідуальну своєрідність кожної дитини, проводити навчання, орієнтуючись на середнього учня, не звертати уваги на труднощі в навчанні або ігнорувати індивідуальні особливості в методиці та техніці повсякденної педагогічної роботи [4].

На думку В. Кузьменко, індивідуальний підхід – це більш вузьке поняття, ніж індивідуалізація, один (але не єдиний) з провідних принципів педагогічної діяльності, які забезпечують стратегію індивідуалізації. Індивідуальний підхід полягає у гнучкому використанні педагогами інтегрованої та різноманітної системи засобів, форм, методів і прийомів навчально-виховної роботи, яка враховує цілісну картину індивідуального розвитку кожної дитини [5].

Як зазначено в Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти, індивідуальний підхід є важливим принципом педагогіки, згідно з яким у навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається вплив на кожного. Враховуються множинність і різноманітність характеристик кожної конкретної дитини – статевих особливостей, темпераменту, характеру, здібностей тощо. Індивідуальний підхід є запорукою ефективності педагогічного процесу, базується на тому, що будь-який освітній вплив заломлюється крізь призму індивідуальних особливостей конкретної дитини [3, с. 80]. Таким чином, реалізувати на практиці індивідуальний підхід означає брати до уваги індивідуальну своєрідність кожної дитини як особистості.

Індивідуалізація як засіб реалізації заявленої Базовим компонентом особистісно орієнтованої моделі базується на врахуванні педагогами, хоч і обмеженого, проте особисто пережитого досвіду дитини. Чим молодша дитина, тим менше в неї досвіду. Однак з віком він розширюється, поглиблюється, набуває індивідуального забарвлення. Результатом набуття дошкільником першого життєвого досвіду є сформованість цілісної картини світу. Тому одним із завдань педагога є створення на ґрунті індивідуального досвіду дитини загальної цілісної картини світу. Якщо ця картина не чітка, то із вступом дитини до школи, внаслідок орієнтації освіти на різноманітні розрізнені предмети, вона може зруйнуватися. Тому особливого значення на етапі дошкільного дитинства є те, щоб кожен малюк спирався на свій життєвий досвід, який на наступних етапах модифікується, розширюється, набуває чіткості, усвідомленості, сталості [3].

Для забезпечення індивідуальної зорієнтованої дошкільної освіти найважливішого значення набуває гуманістична психолого-педагогічна концепція *ампліфікації*, збагачення розвитку дошкільника, запроваджена О. Запорожцем. За цією концепцією, оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей дитини створюються не форсованим навчанням, а завдяки збагаченню змісту ігор, спілкування, образотворчої та предметної діяльності [1]. Саме на цих засадах відбувається справжнє становлення дитячої індивідуальності, розвиток найкращих душевних якостей, які згодом увійдуть до золотого фонду зрілої людської особистості.

Важливість реалізації педагогом індивідуального підходу до розвитку, виховання і навчання дошкільника проголошує Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі". Матеріали Базової програми орієнтують вихователя на врахування у педагогічному процесі індивідуальної історії життя кожної дитини та її індивідуальних особливостей.

Виділимо основні проблеми індивідуалізації виховання і навчання, які існують в сучасному дошкільному закладі. Це спільний режим, однотипна обстановка, особистість вихователя, яка накладає свій відбиток на всіх вихованців, і схильність дошкільнят до наслідування й навіюваності. Завдання педагога полягає в тому, щоб ці нівелювальні тенденції проявлялися лише в межах необхідності та корисності для колективного співжиття. До того ж ці межі мають бути гнучкі й динамічні, щоб не перешкоджати задоволенню індивідуальних потреб та інтересів окремої дитини.

Однією з традиційних помилок, що трапляється в дошкільній практиці, є привернення уваги здебільшого до так званих негативних форм дитячої поведінки, спрямування усіх виховних зусиль на їх подолання. У такому разі, як зазначено в Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти, спостерігається зміщення основної мети виховного процесу: замість формування особистості дитини – боротьба з недоліками, усунення їх. Основна увага педагога має спрямовуватись на формування в дитини нових цінностей. Цей творчий процес і має стати тим ґрунтом, на якому не зможуть утриматися негативні звички [3].

Таким чином, майбутній педагог має отримати знання та уміння, необхідні для реалізації на практиці особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти.

Психолого-педагогічну підготовленість, методичну грамотність майбутні педагоги отримують, вивчаючи навчальні дисципліни "Індивідуалізація виховання і навчання дітей", "Актуальні проблеми дошкільної педагогіки", "Вікова психологія", "Виховання та навчання дітей в різновікових групах" та ін. Для їх вивчення студенти мають засвоїти розділи з таких дисциплін, як: "Загальна психологія", "Педагогічна психологія", "Дошкільна педагогіка", "Родинна педагогіка", "Співпраця ДНЗ з родинами".

Педагогічну майстерність та практичний досвід здобувають у процесі виконання лабораторних занять та проходження психолого-педагогічної практики в дитячих садках.

Навчальна дисципліна *"Індивідуалізація виховання і навчання дітей"* має на меті поглибити знання студентів з дитячої психології та дошкільної педагогіки, сформувати у майбутніх фахівців вміння здійснювати індивідуальний підхід до дітей у практиці суспільного дошкільного виховання.

Змістовий модуль "Значення індивідуалізованого виховання та навчання в дошкільному віці" передбачає ознайомлення студентів із особистісно орієнтованою моделлю дошкільної освіти, її змістом, основними засобами її реалізації (індивідуальним та диференційованим підходами); проблемами індивідуалізації виховання та навчання дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині минулого та на сучасному етапі.

У межах даного модуля висвітлено характеристики вікових особливостей дітей дошкільного віку та їх урахування при організації освітнього процесу, особливості розвитку самосвідомості в ранньому та дошкільному віці.

Змістовий модуль "Урахування індивідуальних особливостей дошкільників в педагогічній діяльності" передбачає вивчення індивідуальних особливостей дошкільників та їх урахування в педагогічній діяльності, здійснення індивідуального підходу на організованих заняттях, методи і прийоми індивідуального підходу в процесі виховання і навчання; ознайомлення з формами роботи дошкільного закладу із сім'єю як важливим етапом у організації індивідуалізованого виховання та навчання, індивідуальною роботою з дитиною при підготовці до навчання у школі.

Вивчаючи дану дисципліну, вирішуються наступні завдання: оволодіння знаннями індивідуальних особливостей дитини; засвоєння методів і прийомів індивідуалізованого навчання; доцільного застосування матеріалів дисципліни з метою оптимізації індивідуалізованого навчання; опанування процесом урахування потреб дитини під час планування різних форм навчальної діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент засвоює: зміст Базового компонента дошкільної освіти, базові характеристики індивідуального розвитку дитини; вікові особливості дитини раннього та дошкільного віку; психологічні відмінності, пов'язані із статевою належністю; методи і прийоми оптимізації індивідуалізованого навчання та виховання. Студенти оволодівають практичними навичками організувати навчально-виховний процес з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини; здійснювати диференційований підхід до навчання і виховання дошкільників, враховуючи статеву належність; індивідуальний життєвий досвід кожної дитини, її власне бачення подій навколишнього життя.

Без урахування індивідуальних особливостей дітей навіть майстерно вибудований педагогом вплив не дасть очікуваного результату. Тому вивчаючи дану дисципліну, майбутні вихователі мають засвоїти вміння бачити в дитині неповторну індивідуальність з усім розмаїттям якостей і властивостей, створювати оптимальні умови для саморозвитку, самореалізації, самовираження дитини дошкільного віку.

Вивчаючи дисципліну "Актуальні проблеми дошкільної педагогіки", студенти засвоюють вміння аналізувати стан теорії і практики сучасної дошкільної освіти; систематизувати та інтерпретувати нові засоби, методи, прийоми навчально-виховної роботи щодо здійснення індивідуального підходу в своїй практичній діяльності; будувати педагогічну діяльність на основі теоретичних досягнень сучасної педагогічної науки і практики; визначати мету і завдання виховання відповідно до вимог з урахуванням сучасних наукових досліджень.

У межах вивчення дисципліни майбутні педагоги ознайомлюються зі змістом державних документів про дошкільну освіту в Україні; Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" та іншими програмами, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту для використання в дошкільних навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році: Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт", Дитина в дошкільні роки. Комплексна додаткова освітня програма, Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкільля", Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років "Дитина" та ін.; концептуальними засадами розвитку дошкільника як особистості в національній системі освіти; умовами ефективного впровадження у практику особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти; інтеграційними процесами в сучасній дошкільній освіті.

Зміст Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" спрямований на вирішення сучасних завдань – індивідуалізації, гуманізації, демократизації освітньо-виховного процесу в сучасних

дошкільних навчальних закладах. Засвоєння змісту Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" студентами є необхідною умовою для їх подальшої практичної діяльності.

Навчальна дисципліна "Виховання в різновікових групах" має на меті сформувати у майбутніх педагогів уміння планувати роботу та організовувати навчально-виховний процес у різновікових групах. Майбутні фахівці мають засвоїти уміння будувати педагогічну діяльність на основі програмних вимог кожної вікової групи; планувати заняття у різновіковій групі, враховуючи навчальні завдання, які б відповідали рівневі знань дітей; визначати мету і завдання виховання відповідно до рівня знань дітей кожної групи; поєднувати різні організаційні форми навчання в групах з різновіковим складом.

Знання, які студенти отримують, вивчивши дисципліну "Вікова психологія", допоможуть правильно організувати освітній процес як у одновіковій, так і різновіковій групі, орієнтуючись на періодизацію вікового розвитку дитини, враховуючи провідну діяльність, кризові періоди та виникнення новоутворень.

Як *висновок* зазначимо, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів у вищому навчальному закладі повинна здійснюватись протягом усього періоду навчання, має бути системною, послідовною, спрямованою на оволодіння студентами таких професійно-педагогічних умінь та навичок, які допоможуть йому в майбутньому забезпечувати особистісно орієнтований підхід у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку, враховуючи психологію розвитку кожної дитини, її особистий досвід, історію життя, вікові та індивідуальні особливості.

Зв'язок вищезазначених дисциплін з педагогічною практикою в навчальних дошкільних закладах забезпечить ефективність професійної підготовки майбутніх вихователів до здійснення індивідуалізації виховання та навчання дітей дошкільного закладу. Оскільки лише науково виважений індивідуалізований підхід до дитячої особистості може стати ключем до розв'язання основних завдань дошкільної освіти на сучасному етапі.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Ред. ж. "Дошкільне виховання", 1999. – 69 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. "Дошкільне виховання", 2003. – 244 с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / заг. ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
5. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років : монографія / В. У. Кузьменко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 453 с.
6. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко та ін. – К. : Світич, 2009. – 208 с.